

ditione exhibetur calumnia ut grande crimen, calumniator ut insignis criminator. Sola levitate materiæ vel defectu advertentiæ excusari potest a peccato mortali. Ita omnes.

2° Detractio non calumnians, sed occultum manifestans, est peccatum ex genere suo mortale, ut probatur 1° *Scriptura sacra* dicente, Prov. xxiv, 9 : *Abominatio hominum detractor*; Eccli. xxviii, 15 : *Susurro et bilisquis maledictus*. B. Paulus, Rom. i, 30 et 32, detractores inter susurrone et contumeliosos annumerat, vocat Deo modibiles, et pronuntiat eos qui talia agunt dignos esse morte.

2° *Testimoniis Patrum et doctorum*, qui in hoc sunt unanimes.

3° *Ratione*. Per detractionem enim non tantum læditur characteritas, quod evidentissimum est, sed et justitia, siquidem ille de quo detrahitur habet jus ut sibi non auferatur bonum utile, detractori minime nocivum. Insuper bonum publicum exigit ut fama non ita, absque ratione insufficienti, tollatur etiam privatis, siquidem hæc fama sic observata majora sæpe impedit mala, quæ diffamatus facere non timeret, et semper est via ad conversionem nocentibus parata.

Quadruplici modo tamen fieri potest venialis, videlicet : 1° defectu voluntarii; si enim ex inadvertentia verbum excidat, nullum est peccatum; si quædam sit advertentia, sed imperfecta, et semiplenus consensus, peccatum est tantum veniale; 2° defectu infamationis, si nempe res sit ex parte cognita, ita ut locutio famæ parum noceat in opinione eorum quibus fit revelatio; 3° defectu gravitatis materiæ, si videlicet res quæ revelatur sit levis absolute, vel ratione circumstantiarum aut personæ de qua vel cui fit detractio; sæpe enim quod esset gravis infamatio, respectu unius personæ, levis est momenti respectu alterius; 4° defectu injustitiæ, id est, si adsit ratio criminis aut defectam revelandi, quamvis non omnino sufficiens.

Cæterum, revelare rem gravem occultam, cum perfecto

consensu et absque ratione vel uni personæ gravi, est peccatum mortale, quia talis infamatio major æstimatur injustitia apud omnes quam furtum objecti ad peccatum mortale sufficientis.

Hinc 1° revelare naturales defectus animi vel corporis, v. g., dicere de aliquo quod sit stupidus, spurius, luscus, ignarus, etc., communiter habetur ut peccatum veniale, quia tales defectus non sunt mortales, nec gravis reputatur infamia apud prudentes, nisi grave damnum inde secuturum esset, puta, si revelaretur clericum esse spurium, si de viro honorabili diceretur quod vilissimum exercuisset officium, etc. Omnia hæc maxime pendunt a circumstantiis.

Hinc 2° ut levis detractio plerumque æstimatur si alius generalibus peccatorum nominibus infametur, v. g., si dicatur eum esse iracundum, superbum, difficilis indolis, etc.; quia audientes hæc solent intelligere de naturali defectu, et fama graviter non læditur. Ex quibusdam tamen circumstantiis peccatum fieri posset grave, imò et quandoque voces generales aliquem graviter infamarent, v. g., si diceretur eum esse avarum, ebriosum, luxuriosum, etc.; quia voces illæ immediate actus et habitus graviter culpabiles indicant.

Hinc 3° referre peccata venialia non est generatim gravis detractio. Gravis tamen fieri posset, habita ratione quarundam circumstantiarum, v. g., si de persona suo ministerio, sua virtutis fama eminenti, simul reveletur esse mendacem, pigritiæ, sensualitati, etc., deditam.

Hinc 4° referre peccata mortalia, quæ, ob conditionem personæ, famam ejus leviter tantum lædunt, ut dicere de amillite quod habeat concubinam, scortum introierit, in duello decertaverit, etc.; est peccatum veniale: hæc vero dicere de clerico, de juvene bene notato, mortale esset.

Hinc 5° crimen notorium referre personis illud ignorantibus, sed brevi scituris, ad summum est peccatum veniale et sæpe nullum peccatum, quia reus jam amisit jus ad famam suam, et rationabiliter exigere non potest

ut illud scientes taceant. Sæpe utile est ut personæ quæ relationes habent vel habituræ sunt cum reo, crimen ejus non ignorent. Hic agitur de facto notorietate facti cognito, id est, per evidentiam rei; ubi vero est notum notorietate juris, id est, ubi lata est sententia condemnationis, omnes de illo licite loqui possunt, quia tale factum de natura sua est publicum. Attamen, peccaret saltem contra charitatem, si non contra justitiam, ille qui tale crimen patefaceret in locis ad quæ sententia probabiliter non est perventura, quia penam intentam excederet, et sine ratione sufficienti proximo noceret. *Sic plures.*

Si crimen alicujus per viam injustam notum fiat, non licet illud aliis manifestare, si cognita sit injustitia primæva diffamationis, nisi factum de quo agitur sit vere publicum; in eo enim casu, quæcumque fuerit injuria ipsi initio illata, reus jus ad famam suam amisisse videtur.

Hinc 6º qui narrat se tale vel tale alicujus crimen occultam ab aliis audiisse, nihil affirmans, nec habens propositum nocendi, venialiter tantum peccat, quia hujusmodi narratio non nata est ad persuadendum rem esse talem; attamen si adverteret ex suo testimonio, ex modo narrandi vel ex aliis circumstantiis, persuasos fore audientes, mortaliter peccaret.

Hinc 7º qui crimen olim publicum, sed nunc oblitum, manifestat, eodem modo peccat ac si nunquam exstisset diffamatio, siquidem crimine oblito, jus ad famam rediit.

Semper advertendum est illum qui fuit diffamatus sub quodam respectu non eo ipso sub alio diffamari posse.

8º Occulta mortuorum crimina revelare peccatum est mortale, obligationem restituendi inducens; nam defuncti tantum habent jus ad famam suam quantum vivi, et fama post mortem servata est bonum ab omnibus appetiatum, cujus intuitu homines sapissime magnas operantur actiones. *Est sententia communis.* Inde historiographi ignominiam memoriæ defunctorum sine causa sufficienti inurentes, occulta manifestando, cognita exag-

gerando, perverse interpretando, penitentiam non referendo, etc., mortaliter peccant.

Major tamen conceditur latitudo historicis quam aliis ad narranda facta publica, oblivione sepulta vel sepehenda, in uno vel in altero loco tantum cognita, ut ad posteritatem transmittantur, ad aliorum exemplum, terrorem, emendationem inserviant, etc.

9º Quadruplicem ob finem crimina vel defectus occultos proximi revelare licet; 1º ob utilitatem revelantis, ut consilium, auxilium vel solatium in sua afflictione obtineat, secluso quocumque maligno affectu detrahendi aut lædendi; sed, in eo casu, revelationem facere debet cum minimo famæ alterius detrimento: dicere igitur debet id tantum quod stricte necessarium est eis quibus oportet, et non aliis, et etiam tacitis nomine ac qualitate personæ, si possibile sit; 2º ob utilitatem delinquentis, nempe ad ipsius instructionem, correctionem, emendationem, etc. Sic frequenter licitum vel etiam jussum est jure naturali occulta delicta filiorum, servorum, inferiorum, manifestare, in spiritu charitatis, eorum parentibus, dominis vel superioribus; ipsi parentes, domini, superiores licite loquuntur inter se de peccatis vel defectibus occultis subditorum, ut eos recte cognoscant et efficacius emendent vel corrigant; 3º ob utilitatem publicam; bonum enim particulare cedere debet bono generali, et nullus habet jus sic, per sua vitia occulta, societatem turbandi vel lædendi: unde qui scit alterum parere reipublicæ prodicionem, religionis subversionem, superioris occisionem, communitatis turbationem, juventutis corruptionem, etc., eum manifestare potest, imo tenetur ex charitate, cum minima tamen, quantum fieri potest, famæ ejus læsione et absque maligno affectu: idem dicendum est si quis improbus vel non idoneus probo et idoneo preferendus esset in magistrum juventutis, in parochum, in medicum, cum multorum damno spirituali vel temporali; 4º ob utilitatem privatorum, sive audientium, sive aliorum, ut a malis, damnis, incommodis sibi aliunde certe aut probabiliter eventuris caveant; charitas

enim bene ordinata et ordo societatis postulant ut nocere volentes sic a malo aliis inferendo prohibeantur. Hinc imperitus advocatus, medicus, confessarius, artifex, servus improbus, ancilla moribus corrupta manifestari possunt iis quibus notabile damnum illaturi essent, dummodo absit quilibet malignus affectus, et id duntaxat declaretur quod ad impediendum malum necessarium est. *A fortiori* qui interrogantur circa probitatem, peritiam, mores huiusmodi hominum ab iis quorum interest illorum agendi rationem cognoscere, juxta veritatem sibi cognitam, cum simplicitate et sine animo nocendi, respondere debent. Verum nulla causa excusare potest calumniam, quæ intrinsecè mala est.

Patet ex dictis quanta cum prudentia loquendum sit de peccatis et vitis proximi; « nisi quippe dicamus, inquit *Ferraris*, v^o *Detractio*, art. 1, n. 13, ob imperfectionem actus, v. g., ob ignorantiam, ob inadvertentiam ad nocendum proximi, vel ob vehementem passionem, aut præcipationem mentis et linguæ, detractio nem sæpissime excusari a mortali; adeo familiare est hoc vitium, quod totum pene genus humanum periclitabitur. »

De audientibus detractionem et non impediuntibus.

1° Voluntarie et sine causa detrahentes audire et non impedire, cum facile impediri possent, mortale est peccatum, secundum opinionem communem: *Remove a te os pravum, et detrahentia labia sint procul a te*, Prov. iv, 24; et ut ait *S. Hieron.*, Epist. 34, ad Nepot., n. 14: « Neque vero illa justa est excusatio: Referentibus aliis injuriam facere non possum; nemo invito auditori libenter refert. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facile detrahere. »

2° Tripliciter aliquis potest esse auctor detractionis ab alio factæ, in illam positive influendo, ei consentiendo, et simpliciter eam non impediendo. Qui in illam positive influit, ad eam inducendo, provocando, excitando, appro-

bando, non minus peccat quam detractor contra justitiam, *ut patet*; qui vero in illam positive non influit, sed ei consentit, in illa malitiose sibi complacet, mortaliter etiam peccat, in re gravi, sed contra charitatem et non contra justitiam, ac proinde ad reparationem damni non tenetur. Qui autem in eam non influit, nec ei consentit, sed eam non impedit, cum facile impedire posset, sæpe mortaliter peccat, contra charitatem, tum erga detrahentem cujus ruinam spiritualem non impedit, tum erga infamatum cujus famam non curat, sicut rationabiliter vellet ut in simili casu fama sua defenderetur. Ut probabile trademus in Tractatu *de Restitutione* superiores contra justitiam peccare posse, subditos coram se detrahentes non cohibendo, aut de inferioribus detrahentes non impediendo.

Queritur an liceat legere libellos diffamatorios.

Respondet *P. Antoine*, t. III, p. 337: « Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, et crimina vera, sed occulta, sine causa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini auctoris libri quodam modo consentit aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea, quisque rationabiliter vellet ut liber contra ejus famam injuste scriptus a nemine legeretur. »

Varia tamen, ex usu et etiam ex quadam necessitate moribus introducta, leguntur ephemerides (*les différents journaux*) famam multorum hominum sæpissime graviter lacessantes et non raro injuste; sed 1° qui hæc scribunt sæpe graviter peccant contra charitatem et simul contra justitiam; 2° lectores huiusmodi diffamationibus fidem adhibere non debent, nisi sufficientia exhibeantur certitudinis motiva; 3° a legendis ephemeridibus diffamationem quasi ex professo facientibus abstinere debet vere Christianus, et a fortiori clericus.

§ III. — De revelatione secreti.

Hic seponimus secretum confessionis de quo alibi diximus.

Secretum naturale, de quo nunc agitur, triplex distinguitur: unum ex natura rei, alterum promissum, et tertium commissum.

1° *Ex rei natura*; si quis enim secretum alicujus personæ casu cognoverit, v. g., quia sibi indiscrete fuit revelatum, eam audivit loquentem, litteras non volens legit, etc., ex natura rei ad servandum secretum obligatur sub peccato mortali, in materia gravi, et ex justitia; non tamen cum periculo vitæ, nisi damnum alias imminens esset commune et grave. Ita *Ferraris*, et *S. Ligorius*, l. 3, n. 970, cum pluribus aliis.

2° *Promissum*; id est, si manifestanti aliquid secreti promittas te servaturum. Hæc promissio graviter vel leviter obligat secundum intentionem promittentis. Ita *Sal-manticenses*, *Sanchez*, card. *de Lugo*, et *S. Ligorius*, qui putat in dubio neminem sub gravi obstrictum censi.

3° *Commissum*. Hoc secretum duplici modo committi potest, scilicet expresse vel tacite, ut fit medicis, chirurgis, obstetricibus, theologis consultis, advocatis, secretariis, etc. Evidens est illud obligare ex justitia et sub peccato mortali in materia gravi.

Ad eandem classem, *Ferraris*, v^o *Secret.*, n. 14, revocat amicos et propinquos quibus consilii, remedii vel auxilii obtinendi causa quædam revelantur secreta, quia illa suscipiendo, censentur promittere se ea servaturos.

A fortiori contra justitiam mortaliter peccarent qui revelarent secreta per injustitiam cognita, v. g., litteras fraudulenter aperiendo. Res per se patet.

Quædam tamen occurrere possunt causæ ob quas secretum revelare liceat, scilicet 1^a consensus legitime præsumptus personæ in cujus gratiam servaretur, si nempe judicetur eam, habita ratione circumstantiarum, rationaliter velle non posse ut secretum servetur; 2^a parvitas rei sub secreto commissæ: tunc revelatio saltem non est gravis; 3^a notorietas rei aliunde acquisita aut semiacquisita: in eo casu secretum obligare non potest sub gravi; 4^a inadvertentia qua fit ut revelans bona fide ignoret rem esse gravem: caveant tamen qui tenentur ad secretum,

ne illud ex culpabili levitate prodant; 5^a justa causa revelandi, si nempe secretum servatum vergeret in damnum commune, in grave detrimentum innocentis vel ipsius committentis; quia tunc ordo charitatis postulat ut reveletur, etiamsi juratum fuisset. *Est sententia communis*, inquit *S. Ligorius*. Hinc qui matrimonii impedimentum sub secreto cognoscit, illud revelare tenetur, si matrimonii nullitatem aliter impedire non possit.

Similiter, ex probabiliori ac communiori sententia, qui secretum sibi commissum servare nequit absque gravi proprio detrimento, illud cum pari committentis damno revelare potest, quia nemo censetur se ad tale onus obligasse, nisi ex circumstantiis id certe appareat. Ita *S. Ligorius*, citans *de Lugo* et *La Croix*. Excipiunt nisi ex tali revelatione grave secuturum esset damnum commune, quia bonum privatum bono communi cedere debet.

Quærent theologi an sit mortale rem gravem sub secreto commissam, uni vel alteri viro probò sub eodem secreto revelare. Respondet *S. Ligorius*, l. 3, n. 971, cum aliis, hanc revelationem esse probabiliter tantum venialem. Sed caveant loquaces ne discrimini mortaliter peccandi facilius se committant.

De violatione litterarum.

1° Litteras alienas, invitis dominis, furtim aperire et legere, communiter est peccatum mortale, nisi parvitas materiæ excuset, quia talis actio ipsis ordinarie graviter est odiosa; et ita sentiunt *Layman*, *Navarrus*, *Busenbaum*, *La Croix*, *Molina*, *Ferraris* et alii communiter.

Imò litteras dilaceratas, præsertim in ignem, fornacem, vel in alium similem locum projectas, recolligere, coordinare et legere, peccatum est mortale, quia hoc fit domino rationabiliter invito. Æstimat *S. Ligorius*, l. 3, n. 70, § 6, colligere et legere, ex mera curiositate, fragmenta in locum publicum projecta, peccatum esse veniale, quia probabile est dominum non magni facere

secreta hujusmodi litterarum : secus, si constaret eas ab alio, inscio domino, dilaceratas et projectas fuisse, aut si casu perditæ fuissent.

2° Qui secreta alterius scripta furtive legit, eo invito, peccat etiam contra justitiam, quia unusquisque habet jus secreti in scriptis suis quæ non vult aliis esse communia, et peccatum potest esse mortale, si nempe hoc fiat cum notabili damno proprietarii, vel cum gravi ipsius displicentia. Ita card. *de Lugo*, *Busenbaum*, *S. Ligorius*, etc.

3° Qui alterius litteras vel scripta injuste legens, cognoscit medium secretum quo ad munus, officium vel lucrum erat perventurus, et sic instructus eum prævenit et supplantat, sive per se, sive per alium, evidenter et juxta omnes peccat contra justitiam, ac restituere tenetur pro ratione probabilitatis successus et damni illati.

4° Item contra justitiam peccat et ad restitutionem tenetur, qui dolose retinet alienas litteras quas ex officio vel contractu tradere debet, si ex mora sequatur damnum; quia illius est causa injusta.

5° Non raro tamen alienas litteras aperire licet, aut saltem non est grave peccatum, nempe 1° si adsit consensus eas scribentis vel ejus ad quem mittuntur; 2° si legitima adsit præsumptio ratihabitionis futuræ, id est, si legens rationabiliter præsumat scribentem vel eum ad quem litteræ mittuntur hoc scientem non ægre laturum esse; 3° si necessarium sit ad averendum proprium vel alienum damnum injustum, quia sibi vel alteri innocenti consulere licet contra injustum damnificatorem: sic princeps et dux exercitus litteras hostium vel aliorum ex finitimis hostium venientium licite aperiunt: item ministri publici quando bono publico necessarium esse judicant; pater litteras filiorum familias præsertim minorum, superiores litteras subditorum, etc.; 4° si rationabiliter præsumatur eas nihil gravis momenti continere.

6° Superiores monasteriorum litteras inferiorum ad superiores majores, vel superiorum ad inferiores, pœnitentium ad confessarios et confessariorum ad pœnitentes,

aperire, legere, impedire aut retardare non possunt absque gravi peccato, quia per hoc fraterna charitas turbaretur, et bonum religionis impediretur. Unde Clemens VIII, decreto diei 26 maii 1593, recensuit inter casus reservabiles malitosum impedimentum, retardationem aut apertionem litterarum a superioribus ad inferiores, et ab inferioribus ad superiores.

7° Scribere ad superiorem litteras anonymas quibus occulta alicujus subjecti delicta ei manifestentur, in spiritu charitatis, ad correctionem, nullum est peccatum, et superior sic admonitus ad disquisitionem delictorum sibi indicatorum procedere potest; sed idem facere ex odio aut vindicta, est peccatum ex genere suo mortale, ut expresse docet *Ferraris* cum aliis pluribus, et res clara videtur.

ARTICULUS TERTIUS.

DE DETRACTIONE JUDICIALI.

Detractio judicialis ea est quæ fit per sententiam criminalem vel correctionalem, qua scilicet fama alterius tollitur, minuitur vel læditur; quod fieri potest juste vel injuste: nobis igitur dicendum est de iis qui ad sententiam judicialem concurrunt, nempe 1° de iudice, 2° de accusatore, 3° de testibus, 4° de reo, et 5° de advocatione.

§ I. — De iudice.

Judex, sic dictus quia jus dicit populo, est persona auctoritate publica constituta ad reddendam justitiam omnibus subditis juxta regulas legis et ordinem ab ea præscriptum.

Alius est ecclesiasticus, nunc apud nos de solis spiritualibus judicans; et alius civilis, judicans de temporalibus, id est de litibus inter privatos, de delictis et criminibus.

Lites moveri possunt circa ea omnia quæ pretio aestimantur, ut bona fortunæ, jura ad ea obtinenda, et fama.

Delicta, a verbo *delinquo*, sunt transgressiones legum et præscriptionum civilium; crimina sunt facta bonis moribus et ordini sociali opposita.

Tribunalia nunc apud nos existentia sunt justitia pacis, in unoquoque districtu (*canton*); tribunal primæ instantiæ, in singulis præfecturis et subpræfecturis, pro litibus judicandis et pœnis correctionalibus intelligendis; curia imperialis in viginti septem civitatibus, ad quam fit appellatio a tribunalibus primæ instantiæ. In singulis præfecturis quater in anno sedet pro causis criminalibus curia dicta *d' assises*, cui præest membrum curiæ imperialis respective a Ministro justitiæ designatum. Existit præterea suprema curia Parisiis sedens, vulgo *cour de cassation*, quæ sententias curiarum *d' assises* et curiarum imperialium ad se per appellationem delatas ultima vice confirmat, vel nullas esse defectu formarum pronuntiat et in alia curia, quam designat, causam iterum judicandam esse decernit.

Omnes iudices ab imperatore nominantur.

Pro judicandis criminalibus causis adhibetur corpus duodecim notabilium civium, vocatum gallice *jury*, cuius membra dicuntur *jurés*, a voce latina *juratus*, quia iuramentum præstant. Pronuntiare debent circa existentiam facti et culpabilitatem accusati: postea iudices pœnam decernunt.

His notatis, dicemus de obligationibus iudicis 1° relative ad se, 2° relative ad leges, 3° relative ad accusatum, et 4° de obligationibus juratorum.

De obligationibus iudicis relative ad se.

Ut iudex officio suo sæpe valde difficili, illæsa conscientia, fungi possit, plures habere debet dotes non mediocres, videlicet: intelligentiam non communem, ut causas intricatas, argumentis colitigantium et advocatorum obscuratas, recte percipiat; 2° scientiam sufficientem ut omnes circumstantias juris et facti advertat: ignari igitur et hebetes officium iudicis tuta conscientia susci-

pere non possunt; 3° animi fortitudinem, ut nec odio, nec amori, nec desiderio vindictæ, nec promissionibus, nec precibus, nec minis cedat, sed solum conscientiæ dictamen sequatur, juxta hæc Scripturæ verba, Eccli. vii, 6: *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua*; 4° morum gravitatem et integritatem, ut alios in æquitate judicans, ipsis bonum præbeat exemplum.

Hinc qui ex imperitia, vel negligentia in discutienda et examinanda causa, male judicat, contra justitiam mortaliter peccat et ad reparationem totius damni inde secuti obligatur: nec absolvi potest, nisi aut muneri suo renuntiet, vel scientiam competentem acquirat, et sufficientem diligentiam se deinceps adhibiturum sincere promittat.

De obligationibus iudicis relative ad leges.

1° Tenentur iudices secundum leges et ordinem a legibus præscriptum sententiam ferre; non enim constituuntur ad leges mutandas aut reformandas, sed ad eas executioni mandandas: ergo eas strictè sequi debent, nisi evidenter essent injustæ, quo in casu a iudicando abstinere tenerentur. Hinc peccat iudex qui, misericordia motus, absolvit nocentem, vel minorem imponit pœnam quam quæ a legibus fuit constituta. Secus tamen dicendum foret de iudice qui spiritum legis potius quam verba sectaretur, habendo rationem ætatis, conditionis, fortunæ, etc., ut mitiorem vel graviorem decerneret pœnam.

2° Si, omnibus sedulo perpensis, crimen maneat dubium, accusatus condemnari non potest; melius est enim reum dimittere inultum quam punire innocentem. *Ita omnes*. In materia civili pronuntiandum est in favorem possidentis, juxta axioma: *Mellior est conditio possidentis*. Si neuter adhuc possidet, res inter utrumque dividenda est.

3° In casibus a lege prætermissis vel obscure tantum expressis iudices agere debent secundum dictamen legis.

naturalis, quæ est æterna et universalis, ac in multis supplere debet legibus positivis: falsum est igitur eos modo prorsus arbitrario judicare posse.

4° Gravis inter theologos movetur quæstio, an scilicet iudex condemnare possit accusatum juridice convictum, cujus innocentiam scientia privata cognoscit. Fatentur 1° eum absolvere teneri accusatum non sufficienter convictum, quamvis certissime sciat illum esse reum, puta, quia propriis oculis eundem vidit crimen patrantem; tenetur enim judicare secundum allegata et secundum formas a lege præscriptas: multo minus est periculum in dimittendo reum occultum, et multum adesset in violando formas judicandi consuetas. 2° Conveniunt eum damnare posse ac teneri accusatum juridice convictum, cujus innocentiam suspicatur, si eam non habeat ut certam, nec probationes allegatas destruere possit; nam judiciarius ordo subverteretur si magistratus, ob privatam et fallibilem notitiam, ab allegatis et probatis recedere posset.

Tota igitur difficultas est an iudex, perfecte sciens accusatum esse innocentem, ad sententiam condemnationis ejus cooperari possit, supposito quod exterius plene sit convictus, et innocentiam ejus nulla ratione patefacere valeat. Afirmat *S. Th.* 2², q. 64, art. 6, ad 3, et cum illo *Cajetanus*, *Sotus*, *Paludanus*, *Covarruvias*, *Sanchez*, etc., quia, ut ait *S. Th.*, non ipse occidit innocentem, sed illi qui eum asserunt nocentem. Aliunde, iudex condemnans officio suo fungitur et gravissimam adimplet obligationem, videlicet obediendi formis lege statutis, sine quibus ordo societatis turbaretur. Negant vero *S. Bonaventura*, *Lessius*, *Sylvius*, *Pontas*, *S. Ligorius*, l. 4, n. 208, et alii multi, dicentes damnare innocentem, ut talem certo cognitum, esse intrinsece malum et nulla ratione fieri posse licitum. Lex quidem nonnullas præscripsit formas ordinarie sequendas ne iudex aliter agendo, facilius erret et injuste pronuntiet. Sed dici non potest formas sapienter institutas ad protegendum injuste vel insufficienter accusatos, imponere obligationem iudici

sententiam damnationis pronuntiandi contra innocentem ut talem certo cognitum, licet injustis testimoniis juridice convictum. Cæterum, gravis hæc difficultas nunc apud nos non existit: *juratorum* enim est, et non iudicum, accusatum declarare reum vel innocentem, et iudices tantummodo penam lege determinatam applicant ei qui declaratur reus: supposito quod innocens a juratis declaratus fuerit reus, iudices, penam ei, juxta legem, applicando, ferunt quasi speculativam decisionem circa casum *criminalitatis* sibi propositum, et damnum illius qui sic condemnatur eis imputari non potest. Jurati autem suam conscientiam semper sequi pessunt et tenentur.

Multi, ut *Busenbaum* alios plures citans, *Ferraris*, *S. Ligorius*, arbitrantur in causis civilibus et criminalibus minoribus, ubi agitur tantum de pœnis pecuniariis, iudicem judicare posse secundum allegata et probata, contra propriam scientiam, tum quia innocens per appellationem restitui poterit in integrum, tum quia bonum publicum cui cedere debet bonum privatum, exigit ut forma iudiciorum publicorum non subvertatur. Hæc opinio est communior et sat probabilis videtur ut iudex eam sequens inquietari non debeat.

De obligationibus iudicis relative ad accusatum.

1° « Quoniam natura et ratio iudicii illud exposcit ut » sententia in subditos duntaxat feratur, » ut ait *Concil. Trid.*, sess. 14, cap. 7, requiritur ante omnia ut iudex habeat jurisdictionem in eos de quibus iudicat, alioquin sententia non esset tantum illicita, sed nulla.

2° Iudex tenetur quamprimum accusatum interrogare ac judicare, et lites ad se delatas terminare, quia partes habent jus ut iudicium sine legitima causa non differatur: si ergo, ex dilatione injusta, damna vel majores sequantur expensæ, ex justitia reparandæ sunt.

3° In examinandis ac terminandis litibus debitam adhibere debet diligentiam, ut, quantum in se est, rem cum